

VERSEK „A MAGYAR KISISKOLÁSOKNAK”

Fehér Ferenc: *Vándorfelhők*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985

„Hazai tájainkon” Fehér Ferenc azon kevesek közé tartozik, akik szívügyüknek tekintik a legkisebbek olvasóvá nevelését.

Több évtizedes fordítói termésének válogatása a *Vándorfelhők*, amely mennyiségileg is impozáns teljesítmény. Csupán ebben a szűkebb válogatásban hatvanegy költő szerepel, nem beszélve most *A madár árnyékáról*, amely jóval vaskosabb volt, de az is csak válogatást adott költőnk műfordításából. Eppen ezért nemigen értem, miért kellett e könyv verseinek egynegyedét onnan átvenni.

Föltétlenül igaz, hogy költészeti konvenció nélkül új líra sincs. Fehér Ferenc dicséretes erényének tartom, hogy ő az újdondász lírikusok túlnyomó részétől eltérően még érti a klasszikus költői mesterséget. Enélkül tiszteletes műfordítás el sem képzelhető, még ha szabad vers is a szóban forgó mű. A formai jegyek elemi reprodukálásán túl az ilyen erények az átütő erejű, gyökeres frazeológia alkalmazásában, a gondolatgombolyítás ügyességében, az összes kínálkozó költői lehetőség kellően találékony kiaknázásában rejlenek. Fehér Ferenc megbízható nyelvérzéssel birkózik meg a kötött frazeológiai helyzetekhez rendelt fordulatok kihívásával, így talál rá a násznép mulatozására utaló „Ihaj-csuha”-ra ott, ahol a szerbben „Mnoga ljerva” áll ugyan, de egérlag-ziról, azaz állatmeséről lévén szó, ez sokkal hatásosabb megoldás (Zmaj: *A macska egérlakodalomba megy*). Meséhez illően oldotta meg a fordító ugyanitt az esemény színhelyének megnevezését is: a „selo Salali” magyarul „Helyehűlt falva”. Zmaj egy másik állatmeséjében (*A kacsa és a béka*) a tanulság — az állatmesék „eszmei lényeg”-e — aforisztikus csattanóságával a műfajhoz méltón zárja le az addig a pongyolaiságtól sem mentes verset (amiben a fordítás osztozik az eredetivel): „hulje lepo z bore, / al' nitkovski rade” — „szépen szól a gázság, / ám gazul cselekszik”. Ismét csak egy Zmaj-vers (*A cigány a lovát dicséri*) adott módot a tipikusan fatikus kiszólások egész sorának fölvonultatására. Az eredetiben nyoma sincs például ennek: „Jóember, szólj valahárra” vagy ennek: „Micsoda ló! Mondd meg magad.” Kár, hogy a cigányos nagyotmondást egy hangsúlyos helyen, ahol azt az eredeti éppen kiélezi, a fordító elmossa, nevezetesen, amikor a gazda azzal szaporítja lova erényeit, hogy az árkot nem keresztbe, hanem *hosszába* ugorja át (Zmaj is dőlttel szedeti az „uzduž”-t). Fehér Ferencnél: „azt se kérdi, merre van a hossza, szélte...” Talán nem véletlen, hogy ezekben a versekben érezte igazán elemében magát a költő. Desanka Maksimović *A Stražilovára megyek* című versében a csattanóul írt Branko Radičević-idézet: „lisje žuti” vezet ismét vissza bennünket a 19. századba, s itt Fehér Ferenc újra merész megoldáshoz nyúl: hogy

a magyar olvasóban megközelítőleg azonos képzettársítást keltsen, ő Petőfőtől vesz egy idézetet: „elhull a virág”. Persze amikor ennyire szoros (irodalomtörténeti) kötöttsége van egy költői megoldásnak, az esetleg vitára is okot szolgáltatathat.

A fordító abban a helyzetben van, hogy anélkül is egyfajta játékot űz, ha a kiinduló mű elsődleges célja nem a játék. A fordítói vállalkozás kettős gátugrás. Az első gát az eredetivel közös: ez lenne a „téma”. De a fordítónak még az eredeti vers gátján is át kell vetnie magát. Ha eközben egy olyan „ziccer” adódik, mint Milovan Danojlić *Vasárnap egy kis utcaközben* c. versében, azt a fordító semmiképp sem hagyhatja ki: (trešnja) „Na ogradu je nisku sela” — „érett cseresznye / omlik alá cserényre és ereszre”! Így alkalmasint azt is ellensúlyozza, hogy a vers egyéb részein a magyar csak távoli, fakó visszfényét tudja fölmutatni az eredeti munkásságának. („Ta trešnja zrela, nevesela . . .” — „Cseresznye. Gyermekkorom szerelme.” Vagy a befejezésben: „Nedelja — najlepši dan na svetu.” — „és altat engem is, altat, altat . . .” — ahol egy szó sincs arról, hogy ez lenne a világ legszebb napja . . .)

Az ilyen exponált helyeket nem lehet halványan fordítani: ezek hatásának előfeltétele, hogy harsányak legyenek és hivalkodóak. Miroslav Antić *Egy szőke hajtincs* című versében győzi a fordító szójátékkal: *romboid—gombjaid, hangjegyek—nagy hegyek, városok—fároszok—gyárosok—táltosok*. Van azonban, ahol már nagyon esetlegesek a megoldásai. A *Ki tart velem?* c. versét Grigor Vitez végig arra a képletre építi, hogy sorra megnevezi az erdő vadjait, a rákövetkező sorban mindegyik nevét elismétli, majd a harmadikban egy erre rímelő jelzővel vagy hasonlattal látja el. Pl.: „ljuti lav, / ljuti lav, / bundoglav”. Fordítónk az ismétlés helyét szószaporító betoldásokkal tölti ki, sőt itt-ott még egy sorral is megtoldja, így eltűnik a szigorú párhuzamosság. Ez talán nem is lenne olyan nagy baj, ha többet kapnánk az eredetinel. De Fehér Ferenc fájoán semmitmondó utalásokkal próbálja minősíteni ezeket az állatokat. Pl.: „Farkas mögött hóka róka. / Róla szól a / régi nóta: / »Róka-móka . . .«” Itt az utolsó sor már betoldás (ha a sorok számát tekintjük; mert az előző kettő is ezt készíti elő: az eredetiben a róka nevén kívül itt csak ez van: „pustahija”). Ha már meg kellett szaporítani a sorokat, akkor legalább a „nóta”-ra utalásnak lenne valami mélyebb értelme. Hasonlóképpen próbára tette a fordító szójáték-készségét az is, amikor városok nevét kellett megrímelnie (Gustav Krklec: *A balga macska*).

Megfigyelhető, hogy különös nyomatékot kap a versek befejezése. Úgy tűnik, Fehér Ferenc könnyebben találja meg a sima befejezés megfelelő párját a magyarban, mint ha a vég ki van élezve. Hatásosan fejezi be Srećko Kosovel *Tél küszöbén* című, egyébként talán nem is ide való versét — „A néma csendben dagad a semmi. / S a víz csak cso-

rog a csatornacsőben.” —, mert mintegy visszautal az előző versszak végére, ahol a víz „mint vér — csorog” „a csatornán”. Máshol a fordító egyszerűen elhagyja a fölösleges magyarázatot, és a fordítás így lesz modernebb: „Pogledasmo često na blistavi krov — / Na našu pobjedu.” — „szemünk szelíden ott legelt / a fényes cserépen!” (Dobriša Cesarić: *Kőművesek*) Rögtön kínálkozik az ellenpélda is Desanka Maksimović verséből (*Tollászkodó reggeli madarak*) amelynek puritán befejezését költőnk nem érezhette eléggé emelkedettnek: „Gde god kroz šumu zađeš, / po granju ptičjih košuljica ima”, s ezért egy kissé jobban elragadtatta magát: „Azok a borsószemnyi pitykék! Ez a fölpárálló ének! / A bükkfás hajlat szívverését hallani!” De a másik végletbe is beleesik: Dobriša Cesarić *Ivan meséjét* a vers kulcsszavával zárja le. Ez olyan fix pont, amely még csak másik helyre sem tehető át, kivált pedig nem hagyható el. Ezzel szemben a fordító egy szokványos fordulattal helyettesíti:

Nad nama sjalo se nebo,
Pod nama sunčo se grad.
Na livadi onoj, u travi,
Tamo sam bio mlad.

Az ég tükör volt innen,
s az a város napozó folt.
Mindaz a réten, a fű közt,
talán igaz se volt.

A nyelvtani kategóriák egyszerű megszámlálásával sokszor megállapítható az alkalmazott kifejezésmód plasztikussága. Ha valahol igen, akkor itt igazán érvényes a „kevesebb több lett volna” paradox szabálya. Zmaj már idézett versében a cigány lovát a passzus szó „vreda”, azaz sérti, Fehér Ferencnél viszont három igére is szükség van e sértődöttség érzékeltetésére: „horkan, harap, reszket”. Egy-egy többszörösen összetett mondat megszerkesztése prózairót is alaposan próbára tehet, hát még ha ezt többé-kevésbé kötött verssé is kell szervezni. Desanka Maksimović szintén idézett, *Tollászkodó reggeli madarak* című versének első két versszakát (7, illetve 5 sor) egy-egy mesterien fölépített mondat alkotja. A fordítónál a két versszak egyformán öt-öt mondatból tevődik össze. Ez, akárhogy is nézzük, a gondolat másfajta ritmikájával, közel sem keltheti ugyanazt a benyomást, mint az eredeti, még ha értelmileg a leghívebben követi is azt. De ez sem áll fönn. Ha mindennek ellenére a fordítás egyszét a maga módján mégis tetszetősnek találjuk, akkor a fordítás helyett már csak a fordítót dicsérhetjük. Mert ez már nem fordítás, hanem parafrázis.

Desanka Maksimović szintén említett másik, Branko Radičevićet idéző költeménye magyarul éppen választékosságával válik megnyerővé, de ezúttal úgy is, mint fordítás. Ez a fordítónk fölfogásában Desanka Maksimovićtól elválaszthatatlannak tekintett költőiség ezúttal telibe talál:

Korai vándor, ki elsőnek pergeted a még szűz
 harmatot, gyere, tarts velem, kísérom legyél,
 hadd köszáljunk a bíborszín koraöszben, s nézzük,
 mint repdes hulltában szárnyacsckájával a levél.

A népieskedés vagy régieskedés szándékával tudom magyarázni az érvényes helyesírási szabályok meg nem tartását is az ilyen szavakban: „mesgye” (114. — kétszer is!), „itce” (138). Ha már a nyelvhelyeségnél tartunk, nem hagyhatok említés nélkül néhány nyomdahibát sem, amelyek nélkül, úgy látszik, verseskötetet sem adhatunk ki: „lovácskám” (103.), „szülőházam” („szülőházám” helyett, 113.), „Afirkának” (144.). Jure Kaštelan *Elválás* című, különben is igen kurta verséből meg egyszerűen kimaradt egy sor („Nema rastanka.”) fordítása.

Legalább az utóbbi fogyatékoságok elkerülhetők lettek volna; itt-ott a régi fordításokon sem ártott volna egy kis csiszolgatás. A tucat-versek pedig nyugodtan kimaradhattak volna a kötetből, hogy több legyen benne az átütő erő. Mert féltő, hogy így csak kötelező olvasmány lesz belőle, és nem több. Kár pedig, mert költőnk enélkül is jó fordítója, szorgalmas közvetítője a jugoszláv irodalmaknak, és népszerűsége is páratlan. Ha vizsgálódásom végső kicsengésében mégis egyoldalúnak tűnhet, mert benne több a kifogás, mint a dicséret, annak csak egy oka van: amit jónak éreztem, azt Fehér Ferenchez méltóan természetesen vettem, s csak amit hozzá méltatlannak véltem, azt tűztem tollhegyre. Inkább csak azt fájlalom, hogy az ő és Ács Károly impozáns műfordítói örökének az egy Brasnyó Istvánt kivéve nem látom méltó folytatóit mai irodalmunkban.

TÚRI Gábor

VALLÁSI NÉPRAJZI KIADVÁNYOK

I.

Vallási néprajz I—II. ELTE Folklóre Tanszék, Budapest, 1985

Rendhagyó tanulmánygyűjtemény a *Vallási néprajz* két kötete, melyek az ELTE Folklóre Tanszék kiadásában Dankó Imre és Küllős Imola szerkesztésében készültek. A bevezetőben Voigt Vilmos folklórkutató elmondja, hogy a közetet írások (melyek egy-egy kérdéssel foglalkoznak) évek hosszú sorának munkáját tükrözik, néprajzkutatók, lelkipásztorok, filológusok kutatásainak eredményeiből adnak ízelítőt. Az utóbbi évtizedekben szinte minden magyarországi egyház és felekezet felismerte annak fontosságát, hogy a maga néphagyományait rögzítse,